

1. CHaplina A. N. Osobennosti formirovaniya mekhanizmov konsaltingovogo rynku na otdel'nyh ehtapah razvitiya ego zhiznennogo cikla / A.N. CHaplina, E.S. Antipova // Problemy sovremennoj ehkonomiki. – 2013. – N 1 (45). – S. 214–218
2. Oficijnij sajt Derzhavnogo komitetu statistiki: [Elektron. resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Rinok konsaltingovih poslug v Ukraïni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.compas.in.ua>
4. Tomashek N. Sistemnyj kouching. Celeorientirovannyj podhod v konsul'tirovanii / N. Tomashek / Per. s nem. – H.: Gumanitarnyj Centr, 2016. – 168 s.
5. Gig Dzh. Prikladnaya obshchaya teoriya sistem / Dzh. Gig. Per. s angl. B.G. Sushkova, V.S. Tyuhtina – M.: Mir, 1981. – 733 s.
6. Kuzneczova I. O. Diagnostyka v procesi strategichnogo upravlinnya: misce ta struktura / I. O. Kuzneczova // Visnyk socialno-ekonomichnyx doslidzhen: zb. nauk. pracz. – Odesa: Odeskyj nacionalnyj ekonomichnyj universytet. – 2016. – Vy`p. 1. – №59. – S.142-149

Рецензент: Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одського національного економічного університету
11.01.2018

УДК 331.101.52, 330.14.014, 519.865.7

Литвин Катерина

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ, ЯК НОВИЙ ВИД АКТИВІВ ЕКОНОМІКИ, ЩО ЗАСНОВАНА НА ЗНАННЯХ

Проводиться теоретичний аналіз складових елементів нової теорії економічного росту («економіки знань»): знання – людський капітал – інтелектуальний капітал. Розглядається визначення кожної категорії у ретроспективі змін поглядів, спираючись на наукові праці вчених, які займалися дослідженням питання. Окремо розглядаються зміни поглядів східноєвропейської і західноєвропейської наукової

думки. Визначається суміжність та відмінність понять, їх глибинний взаємозв'язок та першопричини необхідності дослідження. Пропонується економіко-математична модель функціональної залежності між складовими елементами. Відповідно до моделі що запропонована визначається що інтелектуальний капітал є продуктом інтелектуальної праці людського капіталу, який використовує знання і має початковий інтелектуальний капітал. Разом із тим виявлено, що поняття інтелектуального капіталу значно ширше, і включає в себе усі процеси, які відбуваються між людським капіталом і знаннями. Надаються теоретичні аспекти розвитку «економіки знань» та її вплив на ефективність роботи підприємства.

Ключові слова: знання, людський капітал, інтелектуальний капітал, нова теорія росту, суспільство знань, економіка знань.

Литвин Катерина

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ, КАК НОВЫЙ ВИД АКТИВОВ ЭКОНОМИКИ, ОСНОВАННОЙ НА ЗНАНИЯХ

В статье описывается теоретический анализ составляющих элементов новой теории экономического роста («экономика знаний»): знания – человеческий капитал – интеллектуальный капитал. Рассматривается определение каждой категории в ретроспективе изменений взглядов, опираясь на научную работу ученых, которые занимались изучением проблемы. Автор отдельно рассматривает изменения взглядов восточноевропейских и западноевропейских мыслителей, соприкосновение и различие понятий, их глубокую взаимосвязь и первопричины необходимости исследований. В экономико-математической модели предлагается функциональная связь между составными элементами. Согласно найденной модели определяется, что интеллектуальный капитал является продуктом интеллектуального труда человеческого капитала, который использует знания и имеет первоначальный интеллектуальный капитал. В то же время показано, что понятие интеллектуального капитала намного шире и включает в себя все процессы, происходящие между человеческим капиталом и знаниями. Выявлены теоретические аспекты развития «экономики знаний» и ее влияния на эффективность предприятия.

Ключевые слова: знания, человеческий капитал, интеллектуальный капитал, новая теория роста, общество знаний, экономика знаний.

Lytvyn Kateryna

INTELLECTUAL CAPITAL, AS A NEW FORM OF ACTIVES FROM KNOWLEDGE ECONOMY

In the article are described the theoretical analysis of the constituent elements of the new theory of economic growth ("knowledge economy"): knowledge - human capital - intellectual capital. The definition of each category in the retrospective of changes in views is considered, relying on the scientific work of scientists who were engaged in the study of the issue. Author review separately the changes in the views of the Eastern European and Western European thoughts, the contiguity and difference of concepts, their deep interrelation and the root causes of the need for research. In the economic-mathematical model propos functional relationship between the constituent elements. According to the model, which detected, it is determined that intellectual capital is a product intellectual labor of human capital, which uses knowledge and has initial intellectual capital. At the same time are showed that the concept of intellectual capital is much broader and includes all the processes that occur between human capital and knowledge. Theoretical aspects are discovered of the development of the "knowledge economy" and its impact on the efficiency of the enterprise.

Keywords: knowledge, human capital, intellectual capital, new theory of growth, knowledge society, knowledge economy.

Постановка проблеми. Поняття «знання» безпосередньо пов'язане з поняттям «людський капітал» та «інтелектуальний капітал» і в контексті сучасного економічного розвитку набуває нових властивостей, які раніше не спостерігалися і не надавали суттєвого впливу на економічне зростання. Це зумовлює проведення нових досліджень, які здатні відобразити головний спосіб зростання економіки. «Знання» є невід'ємною частиною не лише нашого повсякденного життя, але і важливим аспектом успішного ведення

підприємницької діяльності, не враховуючи політичні і економічні чинники. Тому, «знання» потребують всебічного розгляду: як основа для формування «людського капіталу» та «інтелектуального капіталу» як спосіб конкурентної боротьби на ринку, як механізм для аналізу економічних процесів, що відбуваються тощо.

Досліджуючи категорію «знань» на підприємстві розуміється, що одним з найважливіших способів їх прояви є людські ресурси, які в комплексі і створюють потужний інтелектуальний потенціал підприємства, який при грамотному використанні збільшує усі ключові показники успішності бізнесу.

У цьому контексті, людські ресурси, через призму використовуваного інтелектуального капіталу, виступають як один з факторів виробництва – трудові ресурси, які спроможні виконувати як фізичну, так і інтелектуальну працю. Подвійність праці міститься в тому, що з одного боку праця через заробітну плату формує дохід працівників, а з іншого - рівень заробітної плати виступає як один з показників ефективності роботи підприємства. Але праця у свою чергу, впливає і на інші чинники виробництва - землю, капітал, підприємницькі здібності і інформацію. Якщо розглянути окремо кожний чинник, у даному контексті, то, наприклад, якість використання землі безпосередньо залежить від рівня знань і умінь власника раціонально використовувати цей ресурс; якість використання технологій залежить від рівня знань і умінь відповідних працівників, які безпосередньо виконують технологічні операції, а також від здібності працівників навчатися, тобто засвоювати нові знання, набувати нових вмінь, використовувати їх, а також створювати інтелектуальний капітал підприємства.

Нова теорія економічного росту базується на людському капіталі, який з одного боку є носієм знань, а з іншого – має властивість виконувати інтелектуальну працю, продуктом якої є інтелектуальний капітал - специфічний актив будь-якого підприємства. Такий підхід визначає головну проблему кількісного відображення залежності обсягів виробництва від застосування інтелектуальної складової людського капіталу, яка починає формуватися ще при теоретичному аналізі взаємозв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження взаємозв'язку між складовими «знання – людський

капітал – інтелектуальний капітал» займалися багато років вчені різних течій. Першоджерелом спроби математичного відображення зв'язку є виробнича функція, яка була запропонована у 1950х рр. Робертом Солоу у його роботі «Technical Change and the Aggregate Production Function» [1]. У її основу була закладена виробнича функція Кобба-Дугласа, яка здатна враховувати екзогенний нейтральний технічний прогрес, як один з чинників економічного зростання. За своєю метою, виробнича функція відбиває залежність між величиною випуску і чинниками виробництва (праця, земля, капітал і рівень технологій), але через постійну зміну рівня впливу праці в умовах науково-технічного прогресу (НТП), почалися довгі роки спроб її модифікування [2].

В Україні, дослідженням взаємозв'язку між знаннями та економічним розвитком займаються провідні вчені: Геєць В.М. «Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України. Т.1: Економіка знань – модернізаційний проект України» [3]; А. Чухно «Становлення еволюційної парадигми економічної теорії» [4], Іноземцев В. «За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире» [5] і багато інших. Усі праці спрямовані на обґрунтування інформації та знань як якісно нового фактору виробництва, що реалізує і примножує розумові потенції людини, зумовлює інтелектуалізацію виробництва і праці, породжує нові поняття: інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, інтелектуальний продукт, поширення інноваційного розвитку економіки й суспільства.

Але питання функціональної залежності, способів її виявлення та математичного відображення між категоріями «знання – людський капітал – інтелектуальний капітал» досі залишається відкритим. Навидь визначення понять потребують уточнення.

Мета і завдання дослідження. Головними завданнями дослідження є: проаналізувати теоретичні засади формування категоріального апарату: «знання», «людський капітал» та «інтелектуальний капітал»; відобразити взаємозалежність категорій та розмежувати їх функціональні особливості; визначити фактори впливу на формування нової теорії розвитку; розглянути одну із частин науково-технічної революції (НТР) – економіку знань.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство перебуває в стані постійних економічних змін, в основі яких закладені знання. «Знання – це двигун прогресу», тривалий процес переорієнтації сил, перерозподілу ресурсів і створення нових науково-технічних винаходів. Такий процес трансформацій охоплює всі сфери людського життя: ментальний, психологічний, виробничий, освітній тощо, що в свою чергу стимулює перебудову в навколишньому світі. Таким чином, суспільство виступає двигуном прогресу (ставить завдання які вимагають реалізації), а людський капітал – одним з елементів складної органічної системи, сприяючі реалізації усіх поставлених цілей.

Іншими словами, головним рушійним фактором, здатним спрямовувати вектор розвитку суспільства, виступає «знання», яким володіє людський капітал, формуючи тим самим новий етап розвитку, який закладається в основу для подальшого розвитку самого суспільства і для зміни його типу – «суспільства, заснованого на знаннях».

Як бачимо, знання навколо нас. Вони присутні на кожному етапі життєвого циклу людини. Кожну хвилину свого життя ми отримуємо та/або ділимося, своїми отриманими раніше, знаннями. Однією з ключових особливостей знань в суспільстві являються канали, за якими відбувається безпосередній перерозподіл знань між людським капіталом (Рис. 1). Таким чином, знання являються одним з ознак освіти конкретного індивідуума, безліч яких в комплексі створюють людський капітал.

Поняття «знання» дуже широко застосовується в науковій сфері. Першими вченими-філософами, які звернули увагу і активно розвивали ідею конкретизації концепту «знання» були Платон і Аристотель. У науковій літературі, на сьогодні, існує безліч підходів до визначення даного поняття. Розглянемо визначення згідно із східно-європейською науковою думкою, а саме, як змінювалася сфера використання категорії «знання».

У 1894 р Ф.А. Брокгауз (Лейпциг) і І.А. Ефрон (Санкт-Петербург) видали «Энциклопедический словарь» започаткований професором І.Є. Андріївським, який був продовжений К.К. Арсенєв та професором О.О. Петрушевським [6]. В даному словнику категорія знання описується як «самий загальний вираз для позначення теоретичної діяльності розуму,

що має вагоме значення на об'єктивну істину (на відміну, наприклад, від мислення або думки, які можуть бути свідомо фантастичними)». В даному контексті «знання» розглядається як філософська категорія, яка тільки почала виділятися в окрему течію в філософії Нового часу.

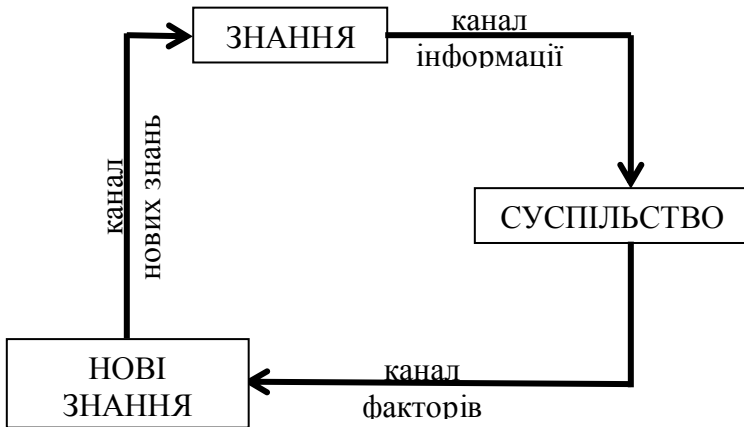

Рис. 1. Процес перерозподілу та накопичення знань (розробка автора)

Вже у 1967 р. Немчинов В.С. в книзі «Экономико-математические методы и модели. Избранные произведения» дає наступне визначення категорії «знання» – «це інформація, яка була отримана людиною або групою людей, і яка була перероблена ними для подальшого поширення» [7].

У 1990-х р, в науці активно розвивається ідея створення штучного інтелекту. Т.А. Гаврилова та К.Р. Чернявська, в своїй роботі «Извлечение и структурирование знаний для экспертных систем» [8], вже в 1992 р беруть за основу робоче визначення, яке активно використовують багато вчених. «Знання – це основні закономірності предметної області, що дозволяють людині вирішувати конкретні виробничі, наукові та інші завдання, тобто факти, поняття, взаємозв'язки, оцінки, правила, евристики (інакше фактичні знання), а також, стратегії прийняття рішення в цій області (інакше стратегічні знання)». На відміну від попередніх визначень, на цьому етапі

розвитку суспільства категорія» знань «розглядається вже практично як окремий напрямок, на основі якого буде побудовано напрямок Інженерія знання.

«Философский энциклопедический словарь» під редакцією Е.Ф. Губського в 2008 р дає розширене і поглиблене поняття категорії «знання»: «перевірений на практиці результат пізнання дійсності, вірне її відображення в мисленні людини; володіння досвідом і розумінням, які є правильними і в суб'єктивному і в об'єктивному відношенні, і на підставі яких, можна побудувати судження і висновки, що здаються досить надійними, для того щоб розглядатися як знання» [9].

Для правильної інтерпретації знань, наведемо деякі приклади визначення категорії «знання» згідно західноєвропейської наукової думки. Починаючи ще з 1950-х рр., філософи - когнітивісти Людвіг Вінстенгейм і Міхаель Поланьї, вивчали категорію «знання», як явне і здатне мати цифрове вираження поняття.

В 1996 р в журналі «Educational Psychologist» була опублікована стаття «Types and Qualities of Knowledge» проф. Томом де Йонгом і Монікою Ф. Дж. Фергюсон-Хесслер. У цій статті, розглядається поняття «бази знань людини», яка складається з поняття «знання» в різних сферах і напрямках діяльності. В їх роботі не наводиться визначення категорії «знань», а аналізуються значення попередніх періодів, на які вони посилаються (наприклад, Reif F., 1987; Reif F. & Allen S., 1992; Greeno JG, 1978; Larkin JH, 1989 та ін.) [10].

Подальші дослідження в цій сфері довгий час були спрямовані на вивчення і структурування отриманої інформації. Але починаючи з ХХ ст., Категорія «знання» поступово починає трансформуватися. У багатьох фундаментальних роботах західних вчених того часу (Кьюїн 1992, Друкер 1993, Нонака і Такеучі 1995, Прусак 1997, Девентроп і Прусак 2000 і багато інших), «знання» розглядаються не тільки як невід'ємна частина індивідуальних особливостей людини, а й як основа для діяльності підприємства (фірми). Таке бачення надало поштовх новим поглядам на визначення категорії «знання».

У 2003 р, в журналі «Journal of Intellectual Capital» була опублікована стаття доктора філософії Дарвіна П. Ханта «The Concept of Knowledge and How to Measure It», в якій категорія «знання»

розглядається як «характеристика людини, яка впливає на поведінковий потенціал» [11]. Таким чином, ґрунтуючись на «знаннях», людина управляє процесами по прийняттю рішень.

Джордж Сіменс (письменник, дослідник в галузі вивчення мережевих технологій, аналітик візуалізації і організації ефективності в сфері комп'ютерних технологій, є засновником теорії коннективізму), в 2006 р, у своїй книзі «Knowing Knowledge», описує «знання», як можливість для керівництва компанії «об'єктивно аналізувати і вживати заходи, які відповідають змінам, що відбуваються, та дозволяють організаціям рухатися з часом». Згідно з його теорією, знання мають дві властивості: з одного боку описують і пояснюють якусь частину того, що відбувається, а з іншого - дають можливість використовувати інформацію в контексті деяких дій [12].

В дослідженні, «знання» розглядаються як невід'ємна частина людського існування (яка проявляється у рівні розвитку і функціонування життєдіяльності), обміну інформацією, світосприйняття і процесу прийняття рішень (не тільки особистісних особливостей, але і в умовах роботи на підприємствах). На макро і мікрорівнях, знання проявляються як можливості і здібності, для особи приймаючої рішення (ОПР), об'єктивно сприймати дані, які відображають виробничі процеси і дають можливість робити прогнози на майбутнє.

Таким чином, аналізуючи наведені вище визначення категорії «знання» і її функціональне значення, можна сформулювати наступне: «знання в економічному сенсі є одним з факторів, що дозволяють відобразити пряму залежність між людським та інтелектуальним капіталом». Іншими словами, дана залежність буде мати вигляд:

$$Y = k \cdot x + b, \tag{1}$$

де:

Y - інтелектуальний капітал;

k - людський капітал;

x - знання;

b - початковий інтелектуальний капітал.

Як бачимо, знання, якими володіють людські ресурси, з використанням інтелектуальної праці створюють поле для

функціонування інтелектуального капіталу. Тобто, поняття останнього, значно ширше ніж людський капітал (Рис. 2).

І.Фішер, відкидаючи теорію трьох факторів виробництва, під капіталом розумів все те, що протягом певного часу спроможне приносити дохід. Базуючись на теорії корисності, він вводив людину до складу капіталу нарівні з іншими матеріальними об'єктами [13]. Теорія І.Фішера стала теоретичною основою розвитку альтернативних концепцій людського капіталу, згідно з якими до цього поняття відносять не лише знання та вміння людей, а й здатність до праці, психологічні особливості, суспільні і культурні якості людини. Подальші теоретичні розробки розглядали людський капітал як фактор відмінностей у заробітках, рівнях продуктивності праці. На пострадянському просторі концепція людського капіталу має важливе значення для вивчення комплексу питань ефективного функціонування ринку праці.

Рис. 2. Взаємозв'язок знань, людського та інтелектуального капіталів

У трактуванні Л.Туроу людський капітал являє собою «продуктивні здібності, обдарування і знання» [14].

Т.Шульц зводить людський капітал до розвитку знань і здібностей, які людям надають «шкільна освіта, навчання на робочому місці, зміцнення здоров'я і зростаючий запас економічної інформації» [15].

Російський вчений Р.Капелюшников розглядає людський капітал як «запас знань, здібностей і мотивацій, що є у кожного», які «складають капітал, оскільки формування їх потребує відволікання коштів за рахунок поточного споживання, але при цьому вони стають джерелом підвищення продуктивності і заробітків у майбутньому»[16].

Найчастіше під людським капіталом розуміють сукупність усіх продуктивних рис працівника. У визначенні Г.Боуена він (людський капітал) «складається з набутих знань, навичок, мотивацій й енергії, якими наділені людські істоти і які можуть використовуватися протягом певного часу з метою виробництва товарів та послуг» [17].

Українські вчені В.Куценко та Г.Євтушенко визначають людський капітал як «сукупність знань, здібностей і кваліфікації, як здатність кваліфікованої робочої сили створювати власний дохід у вигляді частини заробітної плати та дохід підприємства» [18].

Найширшу характеристику людського капіталу представлено в роботах Д.Богині, О.Грішньої [19], С.Дятлова [20], які розглядають людський капітал через якісні характеристики працівника, що ефективно використовуються з метою зростання продуктивності праці та відповідно впливають на зростання доходів власника.

Отже, людський капітал – це система характеристик, які визначають здатність людини до творчої праці з метою створення товару, послуг, доданої вартості, тобто якість робочої сили індивідуума, сукупного працівника підприємства, фірми, корпорації, країни, що знаходить прояв у процесі розширеного відтворення. Виходячи з такого визначення, можна висловити узагальнену думку, що термін «людський капітал» використовується як «синонім освітньо-кваліфікаційного потенціалу національної економіки»[21].

Зростання ролі людського капіталу пов'язано з посиленням значення освіти на сучасному етапі людського розвитку. На відміну від економічних відносин часів А.Сміта та К.Маркса, коли основною продуктивною силою виступала проста праця некваліфікованого працівника, ключова роль у сучасній економіці відводиться кваліфікованим працівникам із високим творчим потенціалом[22]

Дане припущення закладено в основу теорії людського капіталу (ТЛК), яка була сформульована А. Смітом та в другій половині ХХ ст. розширена американськими вченими Т. Шульцем і Г.

Беккером. Згідно з їхніми дослідженнями, ТЛК відображає залежність доходів окремих індивідів, підприємств та суспільства в цілому як від природних, так і від придбання здібностей людей, їх знань, умінь і навичок. Іншими словами, обмінні процеси між «знаннями» і людським капіталом фактично закладені в джерелах його формування:

- природні, успадковані здібності та раннє сімейне виховання;
- формальне шкільне навчання;
- соціальне виховання (вміння висловлювати свої думки);
- формування професійної підготовки і перенавчання;
- неформальне професіональне навчання (в процесі трудової діяльності);
- мобільність (зміна себе та системи цінностей).

Як бачимо, утворена область комбінованого з'єднання знань і людського капіталу створило поняття інтелектуального капіталу (ІК).

В історичній ретроспективі, велику увагу визначенню сутності і поняття ІК також приділяли такі дослідники як Д. Тіс, Т. Форт'юн, Е. Тоффлер, Б. Холл, Г. Петраш, Б. Лев, П. Друкер, П. Страсман, Ю. Даум, Н. Бонтіс, М. Армстронг, Д. Белл, Е. Брукінг, Д. Даффі, Л. Джоя, Л. Едвінсон, Д. Клейн, Х. Макдональд, М. Мелоун, Л. Прусак, П. Салліван, К. Свейбі, Т. Стюарт. Серед російських вчених: В.Л. Іноземцева, Б.Б. Леонтьєва, В.С. Гойл, Р.І. Капелюшнікова, В.С. Єфремова, О.М. Козирєва, М.А. Ескіндарова, С.А. Ленська і ін. Також питання ІК досліджували такі вітчизняні науковці, як В. Базилевич, М. Бендик, О. Бервено, О. Бутнік-Сіверський, Н. Гавкалова, В. Геєць, Е. Джамай, В. Зінов, О. Кендюхов, С. Легенчук, Б. Леонтьєв, О. Малишко, М. Маркова, О. Стрижак, П. Цибулів, А. Чухно та ін.

В. Іноземцев в своїх дослідженнях зауважує, що ІК являє собою щось на зразок «колективного мозку», що акумулює наукові й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі й імідж фірми [5].

Згідно із поглядами М. Ескіндарова, ІК – це система характеристик, що визначають здатність людини, тобто якість робочої сили індивідуума, сукупного працівника підприємства, фірми, корпорації, країни, що створює товар, послуги, додатковий продукт для їх відтворення на основі персоніфікованого економічного інтересу кожного суб'єкта, їх сукупності [23].

В дослідженнях Е. Брукінга, ІК визначається як «термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати, посилюючи конкурентні переваги». Згідно з цим, його складовими частинами є людські активи, інтелектуальна власність, інфраструктурні й ринкові активи [24].

Таким чином, для визначення ІК підходить значення, дане йому Коледою С.М. в науковій статті «Інтелектуальний капітал та визначення істинної вартості компанії»: «це коріння компанії, приховані умови розвитку, що криються за видимим фасадом її будівель і товарного асортименту»[25]. Інтелектуальний капітал – це продукт, який носить форму нематеріального активу, що має оцінку в грошовій формі і враховує господарську діяльність. З одного боку, ІК представлений у вигляді знань, навичок, кваліфікацій, освіти яким володіють працівники (носії знань), а з іншого, в його основі лежать людські ресурси (людський капітал), що відповідають за поліпшення ефективності виробництва і підвищує рівень рентабельності підприємства.

Б. Леонтєв, розглядає інтелектуальний капітал як вартість сукупності наявних у нього інтелектуальних активів, включаючи інтелектуальну власність, його природні та набуті інтелектуальні здібності та навички, а також накопичені ним бази знань і корисні відносини з іншими суб'єктами [26].

О. Бутнік-Сіверський, дає наступне визначення ІК – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості) [27].

Під ІК підприємства, О. Стрижак, розуміє «сукупність здібностей та знань, які мають економічну цінність і використовуються у виробничій системі, орієнтовані на задоволення потреб суспільства з метою створення інноваційного потенціалу та одержання доходу» [28].

В працях О. Кендюхова, зазначається, що в ІК вбачаються інтелектуальні ресурси: «ІК – це здатні створювати вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і

машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, створеними самостійно або залученими як засоби створення нової вартості» [29].

Т. Стюарт, визначає, що ІК – це невидимі активи, знання, базисна компетенція, стратегічні активи, базисні можливості, невлівимі ресурси, організаційна пам'ять [30].

Але, ІК (від лат. «intellectualis capitalis» – «розумовий, головний», «головні пізнання») – це один із різновидів капіталу, що має відповідні ознаки капіталу і водночас відтворює характерні лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості.

В ході дослідження поглядів різних вчених, було виявлено, що ІК складається з трьох компонентів:

- людський капітал – капітал, втілений у працівниках організації у вигляді досвіду, знань, навичок, здатностей до нововведень, а також у загальній культурі, філософії організації; іншими його складовими є моральні цінності організації, культура праці і культура управління, загальний підхід до справи;

- структурний капітал – найбільш різнорідна частина інтелектуального капіталу; сюди відносять технічне і програмне забезпечення, організаційну структуру, патенти і все те, що дає змогу працівникам компанії реалізувати свій виробничий потенціал;

- споживчий, або ринковий, капітал - капітал, до якого прийнято відносити товарні знаки і знаки обслуговування, фірмові найменування, ділову репутацію, присутність «своїх людей» в організаціях-партнерах або організаціях-клієнтах, наявність постійних споживачів, повторні контракти зі споживачами тощо.

Таким чином, ІК – це складна багатокomпонентна система, яка складається із знань, людського капіталу та може мати якісне відображення у вигляді доходу. Математично функціональна залежність матиме наступний вигляд:

$$Y = f(K, HC, IC), \quad (2)$$

де:

K – знання (knowledge);

HC – людський капітал (human capital);

IC – інтелектуальний капітал (intellectual capital).

Подана функція, практично та теоретично вписується у нову теорію росту – розбудову економічної моделі «економіки знань».

В економічній теорії, піонером «індустрії знань» називають професора Прістонського університету Ф.Махлупа («Виробництво та розповсюдження знань в США» [31] і «Економіка інформації і людського капіталу» [32]). Ще в 1970-ті рр. Ф.Махлуп, висунув ідею про те, що головною галуззю сучасної економіки є освіта (зв'язок з виробництвом, наукою, ринком праці, інформацією, її зберіганням і розповсюдженням).

Найбільш чітко пояснити прояв знань в контексті підприємства вдалося японським вченим І. Нонака і Х. Такеучі в своїй роботі «Компанія, що створює знання» [33]. Згідно з їхньою теорією, трансформація знань в організації ґрунтується на спіралі знань (Рис. 3).

Рис. 3. Спіраль знань І. Нонака і Х. Такеучі [32]

Соціалізація (усуспільнення) передбачає перенесення неявних знань від однієї людини до іншої неформальним чином при їх взаємодії. Екстерналізація - це переклад неявних індивідуальних знань в явні організаційні знання. Комбінація (формування системного знання) означає перенесення явних знань в явні шляхом з'єднання і перетворення існуючих знань в форму, що забезпечує прямий доступ користувачам. Інтерналізація передбачає трансформацію (перетворення) людиною явних знань в неявні, тобто формування нового прикладного знання.

Економіка знань – це один з напрямків досліджень ефективності підприємства, в якому джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, в результаті використання яких, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею домінуючим фактором стають процеси накопичення і використання знань, в наслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки.

Таким чином, в понятті «економіка знань» визначальним критерієм є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і який є сукупністю повсякденних (звичайних) і спеціалізованих (наукових) знань, наявних у свідомості людей і матеріалізованих в технологічних засобах виробництва. Перед підприємцями відкривається нова економічна теорія - «теорія зростання», що заснована на знаннях.

До складу цієї категорії можна віднести:

- інвестиції – напрямки руху грошових коштів (в науку і технології, освіту та тренінги, а також в розробку і створення нової управлінської структури);

- наукову систему, яка охоплює державні науково-дослідні лабораторії, вищі навчальні заклади (саме в них відбувається передача і перерозподіл знань);

- зайнятість – зміна попиту на кваліфікованих робітників і аналіз сфер діяльності;

- канали поширення знань (офіційні і неофіційні). На основі даної категорії розробляються поняття «національна інноваційна система» і «інформаційне суспільство»;

- індикатори, що відображають знання.

Враховуючі розглянуті складові можна вважати що підприємство - це свого роду ядро економіки знань, де ключовими елементами, які несуть смислове навантаження, в рамках підприємства виступає людський капітал. Чим вище його рівень освіченості і кваліфікованості, тим більший дохід може бути досягнутий підприємством.

Висновки. Таким чином, знання – це сфера нашого людського існування, яка має свої канали розповсюдження, впливу, обробки та отримання нових знань. Історично, наукова думка щодо визначення поняття «знань» змінювалося під впливом науково-технологічного

розвитку та поширення знань в різних верствах населення. Отже, знання, як один із суміжних факторів між інтелектуальним і людським капіталом відображає лінійну залежність. Але в продовж дослідження, також було виявлено, що поняття інтелектуального капіталу значно ширше, і включає в себе усі процеси, які відбуваються між людським капіталом і знаннями.

Визначення поняття людського капіталу, дає змогу підкреслити, що сучасність вимагає якісної освіти з метою утворення тенденції людського розвитку. Таким чином, в сучасні економіці, підкреслюється ключова роль кваліфікованих працівників із високим творчим потенціалом. На основі зазначених перетворень утворюється новий тип активів виробництва – інтелектуальний капітал. В ході дослідження, була виявлена функціональна залежність між знаннями, людським та інтелектуальним капіталами, яка практично та теоретично описує нову теорію росту, підвидом якою є економіка знань. Отже, роблячи висновок із вищесказаного, ключовими компонентами при розбудові «економіки знань» виступають інвестиції, наукова система в цілому, зайнятість, канали розповсюдження знань та індекси, які здатні кількісно відобразити знання.

Перспективи подальших досліджень. Конкретизація параметрів моделі взаємозв'язку між ключовими компонентами економіки, що заснована на знаннях у подальшому дозволить проводити моделювання процесу впливу знань на ефективність підприємства.

Література

1. Technical Change and the Aggregate Production Function. Robert M. Solow. The Review of Economics and Statistics, Vol. 39, No. 3. (Aug., 1957), pp. 312-320. Stable URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0034-6535%28195708%2939%3A3%>

2. Корольков В.В. Технологічна домінанта забезпечення розвитку економіки, заснованої на знаннях: еволюція моделі виробничої функції // Економіка і прогнозування, науковий журнал – Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2011, №1 (с.131-143).

3. Гейц В. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України. У 3 томах (комплект з 3 книжок) / В. Гейц. – К.: Інститут економіки та прогнозування, 2007. – 544 с. – (Фенікс). – (Т. 1).

4. Чухно А. А. Становлення еволюційної парадигми економічної теорії / А. А. Чухно. – К.: НАН України, КНУ ім. Тараса Шевченка, 2007. – 712 с. – (Віпол). – (Т. 3).

5. Иноземцев В. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В. Иноземцев – М. : Academia, 1998. – 640 с.

6. Брокгауз Ф. А. Земпер – Иминокислоты / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон // Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – С-Петербург: Типо-Литография И.А. Ефрона, 1896. – (ВикиТека). – (Т. 24). – С. 620.

7. Немчинов В. С. Экономико-математические методы и модели / В. С. Немчинов. – М.: Мысль, 1965. – 478 с. – (Издание 2-е, перераб. и доп)

8. Гаврилова Т. А. Извлечение и структурирование знаний для экспертных систем / Т. А. Гаврилова, К. Р. Чернявская. – М.: Радио и связь, 1992. – 200 с.

9. Губский Е. Ф. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 569 с.

10. Ton de Jong. Types and Qualities of Knowledge / Ton de Jong, Monica G.M. Ferguson-Hessler. // Educational Psychologist. – 1994. – №31. – С. 105–113.

11. Darwin P. Hunt. The concept of knowledge and how to measure it / Darwin P. Hunt. // Journal of Intellectual Capital. – 2003. – №1. – С. 100–113

12. George Siemens Knowing Knowledge, електронний ресурс, режим доступу:
http://www.elearnspace.org/KnowingKnowledge_LowRes.pdf

13. Fisher I. The Natura of Capital and Income. – London, 1927. – P.5, 51 – 52, 68 – 69 (51)

14. Thurow L. Investment in Hyman Capital. – Belmont, 1970. – P. 15

15. Shultz T. Investment in Human Capital. – N.Y.; L., 1971. – P. 64 - 65

16. Капелюшников Р. И. Концепция «человеческого капитала» / Р. И. Капелюшников, А. Г. Милейковский, И. М. Осадчей. – М.: Наука, 1977. – 287 с. – (Критика современной буржуазной политэкономии).
17. Bowen H.R. Investment in Learning. – San Francisco, 1978. – P. 362
18. Куценко В. І. Людський капітал як фактор соціального захисту населення: проблеми зміцнення / В. І. Куценко, Г. І. Євтушенко. // Зайнятість та ринок праці: Міжвідомчий науковий збірник. – 1999. – №10. – С. 136–145 (137).
19. Богиня Д. П. Основи економіки праці / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2000. – 313 с. – (Прес).
20. Дятлов С. А. Основи теорії людського капіталу / С. А. Дятлов. – СПб.: СПбУЭФ, 1999. – 83 с.
21. Наровлянский Н. Г. Версии политической экономии / Н. Г. Наровлянский, О. Г. Леонова. – М.: Гуманитарий, 2001. – 155 с.
22. Близнюк В. В. Людський капітал як фактор економічного розвитку (еволюція методологічних підходів та сучасність) / В. В. Близнюк. // Економіка і прогнозування. – 2005. – №2. – С. 64–78.
23. Эскиндаров М. Развитие корпоративных отношений в современной российской экономике / М. Эскиндаров. – М. : Республика, 1999. – 188 с.
24. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг. – СПб. : Питер, 2001. – 287 с.
25. Коледа С. Н. Интеллектуальный капитал и определение истинной стоимости компании / С. Н. Коледа. – Минск: БГУ, 2002. – с. 67-70 – (Антикризисное управление: Материалы науч.-практ. конф. «Экономисты БГУ – народному хозяйству»).
26. Леонтьев Б. Цена капитала. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Леонтьев. – М. :Издательский центр «Акционер», 2002. – 200 с.
27. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект) / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал – 2002. – № 1. – С. 16–27.
28. Стрижак О. Формування інтелектуального капіталу підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Стрижак О. – Х., 2004. – 23 с.

29. Кендюхов О. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (переробна промисловість)» / О. Кендюхов. – Донецьк, 2007. – 31 с.

30. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. Стюарт; пер. с англ. В. Ноздриной. – М. : Поколение, 2007. – 368 с.

31. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Фриц Махлуп. – М.: Прогресс, 1966. – 462 с.

32. Fritz Machlup. The economics of information and human capital / Fritz Machlup. – New Jersey, 1984. – 644 с. – (Princeton University Press)

33. Ikujiro Nonaka. The Knowledge Creating Company: How Japanese Companies Create The Dynamics Of Innovation / Ikujiro Nonaka, Hirotaka Takeuchi., 1995. – 284 с. – (Oxford University Press, Inc).

1. Technical Change and the Aggregate Production Function. Robert M. Solow. The Review of Economics and Statistics, Vol. 39, No. 3. (Aug., 1957), pp. 312-320. Stable URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0034-6535%28195708%2939%3A3%>

2. Korolkov V.V. Tekhnolohichna dominanta zabezpechennya ekonomiky rozvytku, zasnovanoyi na znannyakh: evolyutsiya modeli vyrobnychoyi funktsiyi // Ekonomika i prohnozuvannya, naukovyy zhurnal - Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy, 2011, №1 (s.131-143).

3. Heyts V. Stratehichni vyklyky XXI stolittya suspilstvu ta ekonomitsi Ukrainy. U 3 tomakh (komplekt z 3 knyzhok) / V. Heyts. - K. : Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya, 2007. - 544 s. - (Fenyks). - (T. 1).

4. Chukhno A. A. Stanovlennya evolyutsiynoyi paradyhmy ekonomichnoyi teoriyi / A. A. Chukhno. - K. : NAN Ukrainy, KNU im. Tarasa Shevchenka, 2007. - 712 s. - (Vipol). - (T. 3).

5. Inozemtsev V. Za mezhamy ekonomichnoho suspilstva. Postindustrialni teoriyi ta post-ekonomichni tendentsiyi v suchasnomu sviti / V. Inozemtsev - M. : Akademiya, 1998. - 640 s.

6. Brokhauz F. A. Zemper - Imidokysloty / F. A. Brok·hauz, I. A. Efron // Entsyklopedychnyy slovnyk / F. A. Brokhauz, I. A. Efron. - S-

Peterburh: Typo-Lytohrafyya Y.A. Efrona, 1896. - (VikiTeka). - (T. 24). - S. 620.

7. Nemchynov V. S. Ekonomiko-matematychni metody ta modeli / V. S. Nemchynov. - M.: Mysl, 1965. - 478 s. - (Yzdanye 2-e, pererab. Y dop)

8. Havrylova T. A. Yzvlechenye y strukturyrovanye znanyy dlya ékspertnykh system / T. A. Havrylova, K. R. Chernyavskaya. - M.: Radio y svyaz, 1992. - 200 s.

9. Hubskeyy E. F. Fylosofskyy éntsyklopedycheskyy slovar / E. F. Hubskeyy. - M.: YNFRA-M, 2009. - 569 s.

10. Ton de Jong. Types and Qualities of Knowledge / Ton de Jong, Monica G.M. Ferguson-Hessler. // Educational Psychologist. - 1994. - №31. - C. 105-113.

11. Darwin P. Hunt. The concept of knowledge and how to measure it / Darwin P. Hunt. // Journal of Intellectual Capital. - 2003. - №1. - C. 100-113

12. George Siemens Knowing Knowledge, електронний ресурс, режим доступу:
http://www.elearnspace.org/KnowingKnowledge_LowRes.pdf

13. Fisher I. The Natura of Capital and Income. - London, 1927. - P.5, 51 - 52, 68 - 69 (51)

14. Thurow L. Investment in Hyman Capital. - Belmont, 1970. - P. 15

15. Shultz T. Investment in Human Capital. - N.Y.; L., 1971. - P. 64 - 65

16. Kapelyushnykov R. I. Kontsepsiya «lyudskoho kapitalu» / R. I. Kapelyushnykov, A. H. Myleykovskyy, I. M. Osadchey. - M.: Nauka, 1977. - 287 s. - (Krytyka suchasnoyi bdzholyarnoyi politychnoyi ekonomiky).

17. Bowen H.R. Investment in Learning. - San Francisco, 1978. - P. 362

18. Kutsenko V. I. Lyudskyy kapital yak faktor sotsialnoho zakhystu naselennya: problemy zmitsnennya / V. I. Kutsenko, H. I. Yevtushenko. // Zaynyatist ta rynek pratsi: Mizhvidomchyy naukovyy zbirnyk. - 1999. - №10. - S. 136-145 (137).

19. Bohynya D. P. Osnovy ekonomiky pratsi / D. P. Bohynya, O. A. Hrishnova. - K. : Znannya, 2000. - 313 s. - (Pres).
20. Dyatlov S. A. Osnovy teoryi chelovecheskoho kapytala / S. A. Dyatlov. - Spb. : SPbUÉF, 1999. - 83 s.
21. Narovlyanskyy N. H. Versiyi politychnoyi ekonomiyi / N. H. Narovlyanskyy, O. H. Leonova. - M. : Humanitary, 2001. - 155 s.
22. Blyznyuk V. V. Lyudskyy kapital yak faktor ekonomichnoho rozvytku (evolyutsiya metodolohichnykh pidkhodiv i suchasnist) / V. V. Blyznyuk. // Ekonomika i prohnozuvannya. - 2005. - №2. - S. 64-78.s.
23. Eskyndarov M. Rozvytok korporatyvnykh vidnosyn u suchasniy rosiyskiy ekonomitsi / M. Eskyndarov. - M. : Respublika, 1999. - 188 s.
24. Brukynh E. Intelektualnyy kapital: klyuch do uspihku v novomu tsysyacholitti / E. Brukynh. - SPb. : Pyter, 2001. - 287 s.
25. Koleda S. N. Intelektualnyy kapital ta vyznachennya istynnoyi vartosti kompaniyi / S. N. Koleda. - Mynsk: BHU, 2002. - s. 67-70 - (Antykryzysnoe upravlinnya: Materialy naukovoyi ta praktychnoyi konferentsiyi «Ekonomisty BHU - narodnomu hospodarstvu»).
26. Leontev B. Tsina kapitalu. Intellektualnyy kapital u rosiyskomu biznesi / B. Leontev. - M. : Yzdatelskyy tsentr «Aktsyoner», 2002. - 200 s.
27. Butnik-Siverskyy O. Intelektualnyy kapital (teoretychnyy aspekt) / O. Butnik-Siverskyy // Intelektualnyy kapital - 2002. - № 1. - S. 16-27.
28. Stryzhak O. Formuvannya intelektualnoho kapitalu pidpryyemstva: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekv nauk: spets. 08.06.01 «Ekonomika, orhanizatsiya ta upravlinnya pidpryyemstvamy» / Stryzhak O. - KH., 2004. - 23 s.
29. Kendyukhov O. Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm upravlinnya intelektualnym kapitalom pidpryyemstva: avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk: spets. 08.00.04 «Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy (pererobna promyslovist)» / O. Kendyukhov. - Donetsk, 2007. - 31 s.
30. Styuart T. Intellektualnyy kapital. Novyy dzherelo bahat-stv orhanizatsiy / T. Styuart; per s anhl. V. Nozdrinoyi. - M. : Pokolenye, 2007. - 368 s.
31. Makh lup F. Vyrobnystvo ta rozpovsyudzhennya znan v SSHA / Frits Makh lup. - M. : Prohress, 1966. - 462 s.

32. Fritz Machlup. The economics of information and human capital / Fritz Machlup. – New Jersey, 1984. – 644 с. – (Princeton University Press)

33. Ikujiro Nonaka. The Knowledge Creating Company: How Japanese Companies Create The Dynamics Of Innovation / Ikujiro Nonaka, Hirotaka Takeuchi., 1995. – 284 с. – (Oxford University Press, Inc).

Рецензент: Губанова О.Р., д.е.н., профессор, зав. кафедры економіки природокористування Одеського державного екологічного університету

10.01.2018

УДК 331.5; 331.56/.57

Рзаев Раджаб Али оглу

ОПТИМАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЗАНЯТОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

В статье рассматриваются некоторые вопросы последовательной политики правительства Азербайджанской Республике по обеспечении населения занятостью. Отмечается, что проблемы оптимальной и выгодной занятости населения страны, вопросы изучения рынка труда и безработицы занимают одно из ключевых мест в социально-экономической политике Азербайджана. Подчеркивается, что последние годы в стране было сделано много работы, направленной для образования действенной системы управления и регулирования занятости, приняты долгосрочные государственные стратегии по обеспечению устойчивой и оптимальной занятости населения.

Автор, подчеркивая важность проводимых мер правительством по обеспечению достойной и выгодной занятости в стране, отмечает о проведении активной политики занятости, развитии сферы влияния на самозанятость населения. Безвозмездные активы, предоставленные инициативным гражданам из среды безработных и малоимущих частей населения, все больше стимулируют и другие категории.